

IRODALOM.

Két könyv korunk válságáról.

Korunk válságának nyugtalanító problémája szerte a világon mind több és több embert ösztönöz a válsággal és a válságból kivezető utakkal való foglalkozásra. Szinte naponként látnak napvilágot a problémát boncolgató könyvek és tanulmányok. Szinte naponként születnek meg az egyetlen megváltó eszmék, — mert hiszen az természetes, hogy mindenki egyetlen helyesnek a magáét tartja és hirdeti. Bizonyos, hogy az egyéni érdek mellett, jó adag komoly aggodalom szülte és szüli ezeket a könyveket és tanulmányokat. Aggodalom önmagunkért, nemzetünkért, öreg Európáért s talán még az egész emberiségért is. S ha nem mutathatunk is rá ezek közül a tanulmányok és könyvek közül egyikre sem, hogy ez az igaz, ez a helyes diagnózis, ez az az út, amelyen el kell indulni önmagunk, nemzetünk, gazdasági és kulturkincseink megmentésére, mégis volt és van haszna a vizsgálódásnak, kutatásnak. Rádöbentett mindannyiunkat arra az örök igazságra, hogy életünk nem pusztán és kizárólag a miénk, cselekedeteinkkel nem csak a magunk javát vagy kárát munkáljuk, hogy életünk nem független a többi emberek és nemzetek életétől, hanem azokkal szerves és szoros viszonyban van. Rádöbentett arra, hogy mindannyian mindannyiunkért felelősek vagyunk s míhelyt erről a felelőségről megfelelkezünk, a bekövetkező szerencsétlenség reánk is visszahat. Életünket büntetlenül csakis ezzel az abszolút felelőséggel lehet berendezni és megjárni. Enélkül a felelőség nélkül bünt követünk el Isten, ember és a világ ellen. Enélkül a felelőség nélkül nincs egészséges társadalmi, nemzeti élet, nincs egészséges gazdasági és kulturális fejlődés.

Az utóbbi évek vagy évtizedek roppant erőfeszítésének, amelyet a világválság megoldására fejtettek ki szerte a világon, ez a semmiképp le nem becslendő eredménye van. S ha az út még ma sem teljesen világos, amelyen el kell indulni: az irány megszabotott. Bármilyen utat válasszon is magának az emberiség, annak az útnak ebben az irányban kell elindulnia és végső fokon a jézusi szeretethez és felelőséghez kell érkeznie.

A korunk válságával foglalkozó könyvek közül éppen a fenti megfontolásoknál fogva is különös figyelmet érdemel K. v. Neergaard zürichi orvos professzornak „**A XX. század feladata**“ és a genfi egyetlen világhírű közgazdaságtan és szociológia tanárának, Wilhelm Röpkeének „**A harmadik út**“ címen megjelent könyve. A két kiváló tudós nappolitika mentes, mélyen tárgyilagos bírálata korunk válságáról és a kivezető utat

megmutató irányjelölése kétségkívül alapvető forrásmunkája mindazoknak, akik korunkat meg akarják érteni.

Mindkét tanulmány abból az alapvető megállapításból indul ki, hogy korunk válságát nem lehet sem csupán a jelenlegi állapotból, sem az utóbbi évtizedek politikai és gazdasági küzdelmeiből megismerni. Mindaz, amit a jelenben elszenvedtünk s ami az utóbbi évtizedekben történt, nem öka a válságnak, csupán tünete. A válság okát valahol mélyebben, bizonyos alapvető kultúrtörténeti alapfolyamatban kell keresni. Neergaard szerint ez a kultúrtörténeti alapfolyamat az újkor megszületésével egyidős. Eredetét az újkori világképből s az ezen alapuló mechanisztikus világszemléletből veszi. Ennek megfelelően az újkor nem Amerika felfedezésével kezdődik, hanem a geocentrikus világképről a kopernikusai, heliocentrikusra való áttéréssel. Ez az új világkép felmérhetetlen nagy változást hozott az ember gondolkodásában, a világról, az életről és önmagáról alkotott felfogásában. Míg az ókorban és a keresztény középkorban — bár a két kultúra ellenkező előjelű — az akkori világkép hatása alatt teljesség-kultúrák alakulnak ki, azaz szintetikusak, addig az újkori világkép nyomán analitikus kultúra születik meg, amely abban is különbözik nagy elődeitől, hogy azokkal ellentétben anorganikus jellegű. A világ törvényeit nem az emberből, az organikus, élő személy és a transzcendens istenségek viszonyából próbálják megismerni és megérteni, hanem az anorgánikus anyagból. Az anorgánikus égitestek felismerése az első lépés, amely nemsokára megszüli a klasszikus fizikai törvényeket. Ezzel az élő valóságokról a hangsúly áttevődik az élettelen anyagra s lassan elindul a materiális gondolkodás. Nem is hinné az ember, — mondja Neergaard, — hogy a jámbor Keplertől, Galilein és Newtonon keresztül egyenes út vezet Moszkvába. Ezzel a mechanisztikus felfogással nem tudja többé felvenni a harcot az egyház, noha mindent elkövet, hogy a vallás világképe megmaradjon a ptolemeusi szinten. A vallás éppen ennek a magatartásának következtében lassan elveszti tekintélyét s a tudománnyal meghasonlik. S mivel ez a mechanisztikus felfogás egyre jobban rányomja bélyegét az egész újkori kultúrára, a szellemi és biológiai természetes összekötő kapcsok meglazulnak, az élet minden területe fokozatosan atomizálódik, amit nagyban elősegített az is, hogy ugyanakkor képtelen volt az etikai feladatok megoldására. Ez a folyamat a közösségi élet minden formájának és kötelezettségének katasztrófális széthullására vezetett s végső fokon a mai totális válságnak lett a szülője.

Van-e kivezető út ebből a válságból?

Neergaard a kérdésre azt a feleletet adja, hogy amint a világkép volt egész kultúránk felbomlásának elindítója s a mostani válságnak a megszüelője, a kivezető utat is a legújabbkori világkép fogja megmutatni. Ez a világkép még nem teljesen kialakult, — úgyszólván csak néhány tudós előtt ismeretes. De minden jele arra mutat, hogy sokkal egészségesebb kultúrát és világfelfogást eredményez majd. Az új világkép elsősorban is felszámolja a mechanisztikus világfelfogást. A hangsúly megint az élő orgánizmuson van. Az organikus szemlélet helyreállítja majd az egészséges társadalmi állapotot is. Mert „organikus alakulatok között nem

akad olyan, amely önmagának elegendő volna, hanem csakis olyan, melynek élete a környezet életét is magához öleli.“ Természetes hát, hogy az új világképben, amelyet nagy általánosságban a modern fizika teremtett meg, döntő jelentősége lesz a biológiának is, amelynek saját külön törvényei megteremtése a tudósok egyik legelső feladata.

Nincs helyünk a modern világkép részletes ismertetésére, de nem is célunk. Itt csupán annyit kívánunk még megjegyezni, hogy a modern fizika és egyáltalán a modern tudományok már nem állítanak többé akadályt a vallás útjába. E két birodalomnak, tudásnak és hitnek megvannak a maguk sajátos törvényei, de egyik nem zárja ki a másikat. Nem lehet ellentét közöttük. Ha ez mégis előfordul, úgy vagy a vallás nem igazi vallás, vagy a tudás nem igazi tudás és ezért maga áll szemben a valósággal. — Eddig ez az utóbbi eset állt fenn, ami azonban nem a jézusi tanokból, tehát a tiszta kereszténységből következett, hanem annak az egyházakban megnyilvánult formáiból.

Míg Neergaard a biológia és a fizika felől közelíti meg a válság kérdését, Wilhelm Röpke gazdasági és társadalmi szempontból veszi azt vizsgálat alá. Jellemző, hogy ő is a messzemultban keresi és találja meg a válság gyökerét. A teljes válság ugyan csak a XIX. században válik felismerhetővé s tudatossá csak a mi századunkban, kezdeteit a renaissanceig követhetjük. Az azóta megtett fejlődés szédítő sokaságú külső és belső történései két rendkívüli eseményben érték el tetőpontjukat: a politikai és a gazdasági forradalomban. Mindkettő ugyanabból a társadalmi légkörből ered, amely az újkor szellemi mozgalmából — a renaissance-tól kezdve a humanizmuson, a reformáción, szocializmuson és liberálizmuson át a modern nyugati kultúráig — alakult ki. Fő jellemvonása ennek a két forradalomnak liberális volta, ami önmagában még nem jelentett volna különösebb bajt. A baj akkor következett be, amikor ez a liberálizmus összeházasodva a racionalizmussal feltétlenné és korlátlaná vált. Az élet minden jelenségét és tényét a tisztán elméleti gondolkodás törvényei szerint értelmezték, holott az ész a világ valóságaiban egyáltalán nem autonóm. Bizonyos döntő fontosságú adottságokat és korlátokat feltétlen tiszteletben kell tartania. S mivel ezt nem tette, gazdasági szempontból a társadalom kizsákmányolójává lett. Megszüli a kartelleket, a mammut vállalatokat, a monopóliumokat, amelyek minden egyéni vállalkozást s a bennük lévő életet is megölik. Megszüli a „kolosszális“ kultuszát, hihetetlenül széles tömegeket proletárizál, a társadalom természetes kereteit, élő adottságait szétrombolja s megindítja az eltömegesedés folyamatát. A világ gazdasági tönkretételénél azonban sokkalta fontosabb és nagyobb jelentőségű az a pusztítás, amit szellem-erkölcsi téren eredményezett. Röpke-nek talán legmegdöbbentőbb megállapítása, hogy ez a korszak nem csak nem tudott új szellem-erkölcsi alapot, tőkét teremteni, hanem azt az örökséget is felélte, amelyet a pogány őskor s az ezzel szoros kapcsolatban álló kereszténység hagyott ránk. Ennek következtében az emberek annyira elveszítették ösztöneiknek természetes biztonságát, hogy lassanként zavartan állanak szemben a legelemibb dolgokkal és önmagukkal is. Az igazi meleg emberi közösségek, mint a család,

a szomszédtság, a község és az egyház, amin az egészséges társadalmi élet nyugszik, soha nem látott válságba sodródtak. Olyan gazdasági és szociális viszonyok fejlődtek ki, amelyek között a család, a nő természetes birodalma, a gyermeknevelés területe s egyben a legtermészetesebb közösségi sejt elcsúszni, hogy végül pusztá lakáscímmé változzék.

Az ilyenformán előállt pokolból Röpke szerint csak egyetlen egy mód van a menekülésre. Visszaállítani azt a szellemkölcsös alapot, amelyet a liberális korszak két forradalma tönkretett, s ennek a szellemkölcsös alapnak a szemelött tartásával olyan gazdasági és szociális viszonyokat teremteni, amelyek ismét biztosítják a természetes emberi közösségek életét s visszaadják tekintélyét. Ezt az életformát és gazdasági szociális állapotot Röpke az egészséges paraszti életformában találja meg. Még az ipari munkásságon is csak úgy lehet segíteni és a segítségnek csak ez az egyetlen módja van, hogy lehetőleg saját tulajdonukba átmenő házat és földet biztosítsunk számukra. Erre azért van szükség, mert a proletár kérdés nem a bérek emelésével oldható meg, hiszen a proletár mivolt is inkább lelki, mint gazdasági természetű betegség, hanem olyan életforma megteremtésével, amelyik az egészségtelen nagyüzemi életmódot s annak pusztításait ellensúlyozni képes.

Kétségtelen, hogy a fentiekben röviden és vázlatosan ismertetett két hatalmas tanulmánnyal kapcsolatban lehetnek és vannak is ellenvetéseink. Ennek elmondása most nem célunk. Meggyőződésünk az, hogy mint az elején írtuk, ez a két munka rengeteg fogalmat tisztázott s nagy lépésekkel segített közelebb korunk válságának megértéséhez. Erre pedig nekünk s mindazoknak, akik hivatásuknál fogva kisebb vagy nagyobb közösségeket nevelünk, feltétlenül szükségünk van. **Székely Gyula.**

Dr. VERESS ENDRE: Báthory István erdélyi fejedelem kapcsolata Beszterccével. **Dr. Szmolenszky László** alispán előszavával. Beszterce, 1943. 16. 1. Elmondja az Előszó, hogy a román imperium ideje alatt Beszterce-Naszód vármegye értékes levéltárát átvitték Naszódra, mert oda akarták helyezni a vármegye székhelyét. A levéltárát Észak-Erdély visszacsatolása után hazavitték Besztercére. A tudományoszerető alispán nem elégedik meg a hivatalos akták intézésével, hanem vendégszeretettel hívogatja a tudomány művelőit a gazdag levéltár anyagának feldolgozására.

Elsőnek **dr. Veress Endre**, a kiváló történettudós látogatott el Besztercére s ennek eredménye a fenti címen megjelent értékes füzet. Beszterce város felvirágzását Nagy Lajos és Mátyás király személyes látogatásának köszönheti, utóbbi alatt Beszterce már körfallal kerített várossá lett. János Zsigmond születését úgy ünnepelte meg a város, hogy a főtéren kiméretett 2 hordó bort, a harmadikat megitták az ünnepi ebéden s a 3 hordó rózsashegyi bor ára 22 és fél forint volt. Izabella és János Zsigmond is meglátogatták Besztercét 1549-ben, amikor a kilen éves János Zsigmondnak a beszterceiek egy 40 forintos orgonát ajándékoztak. Hogy fogalmat szerezzünk a pénz akkori értékéről, még azt említjük meg, hogy János Zsigmond idejében 1566-ban olyan nagy olcsóság volt Erdélyben,

hogy Kolozsváron 5 köből búzának az ára 1 forint volt s egy dénárért 16 tojást adtak.

Báthory István mindig jóindulatot tanusított a város ügyei iránt. Háromszor is megfordult Besztercén s alatta Beszterce ipari élete már annyira fejlett volt, hogy ha Erdélyben valahol nagyobb középítkezés volt, oda Besztercéről vittek iparosokat. Vásárai olyan híresek voltak, hogy külföldiek is felkeresték.

A kerelószentpáli csatában a besztercei katonák is harcoltak Báthory István mellett s a Bekes Gáspárt támogató székelyek közül kilencet elfogtak s magukkal vitték s Besztercén a városháza tömlőcébe zárták be. Báthory István 1575. július 19-én megparancsolta, hogy a székelyeket bocsássák szabadon, de előbb török szokás szerint vágják le az orrukat és mind a két fülüket.

A besztercei polgárok 1541-ben áttértek a lutheránus vallásra. A türelmes Báthory István: „a román görög-keleti Eufthimia püspököt megerősítette állásában és meghagyta, hogy senki őt működésében zavarni ne merészelje, vagyis, hogy szabadon járhasson prédikálni, tanítani, a ceremóniákat gyakorolni és szentségeket szolgáltatni, amerre szükségét látja.“

„Báthory István csupán az antitrinitáriusok hitét nem szenvedhette, többek közt azért, hogy a gyermekeket nagy korukig nem keresztelték meg. Hamem azért józan okosságból, maga mellett tűrte az unitárius Elandrata György orvost, Bekes Gáspárt, Gyulay Pált és másokat.“

Ez a füzet is, mint általában dr. Veress Endrének minden munkája, szigorú forrástanulmányon alapuló értékes alkotás. Sz.

SZENT GELLÉRT DELIBERATIÓJÁNAK FŐFORRASA. Különlenyomat a „Századok“ 1943. évi 4—6. számából. Doktori értekezés, írta Bodor András.

Ez az értekezés Gellért vértanuhalált halt püspöknek egy „Deliberatio supra Hymnum trium puerorum“ című munkájával foglalkozik. A mű tárgya voltaképpen bibliamagyarázat akar lenni, de elszórtan foglalkozik filozófiával, csillagászáttal és egyéb tudományokkal is. A történetírók ezért nem igen tudták megfelelőleg méltatni s a fiatal szerző nagy érdeme, hogy e magyar földön irt különös munkát helyes megvilágításba állítja.

Kimutatja, hogy e mű compilatio s benne a XI. század minden tudománya föllelhető. Ezért különböző forrásokból táplálkozik s a szerző szerint éppen e források lelkiismeretes föl kutatása első kötelessége annak, aki e munkát helyesen akarja értékeln.

Maga a források után való kutatása közben, egymás mellé állított párhuzamos szövegek alapján kimutatja, hogy Gellért leggyakrabban használt forrása a VI. század nagy spanyol püspökének, Szevillai Izidor-nak híres enciklopédikus munkája, az Etymologiarum libri XX. Ennek alapján megállapítja, hogy Gellért életírója és munkáinak ismertetője, Karácsonyi János, a források megállapításában milyen felületesen járt el. De felhívja a figyelmet Gellért eddigi legérdemesebb magyar ismertetőinek, Ibrányi Ferencnek és Ivánka Endrének téves megállapításaira is. Vég-

eredményben oda lyukad ki, hogy amig Gellért összes forrásait alaposan át nem tanulmányoztuk, addig e művéről minden elmélet és következtetés ingadozó és megbízhatatlan. Hogy az eljövendő kutatók munkáját megkönnyítse, a füzet végén felsorolja mindazon munkákat, melyekről kétségtelenül megállapítható, hogy Gellért belőlük merített.

Általában ez az 55 oldalas füzetecske oly alapos tárgyi tájékozottságról, éles ítéletről, a középkori latin oly bő ismeretéről tesz tanuságot, amelyet fiatal szerző első zsengejétei alig várnánk. Nekünk azért is nagy az örömrünk, mert Bodor Andrásban egyikét fedeztük fel azoknak a kivesszőben levő irodalmi munkásoknak, akik nem utáák a fáradságot, hogy latinul tisztességesen megtanuljanak. Rá e tudománya, de különösen középkori latin nyelvtudása révén, unitárius multunk földerítésében és tisztázásában még szép és nagy feladatok várnak. (ma)

Abrudbányai János—Ferencz József: Egy Istenünk egy magyar hazánk. Kolozsvár, 1943. Az elmúlt esztendő — 1943 — soha nem látott gazdagságban ontotta a könyvtermékeket. valóságos könyv-Eldorádóban dúskálhattunk. A kiadók igyekeztek kihasználni a nagy konjunkturát, piacra dobtak ponyvát és műreemet egyaránt. A közönség pedig — társadalmi rangkülönbség nélkül — összevásárolt és elolvasott mindent, amit feltaláltak elébe. Életveszélyes tolongás volt karácsony előtt a budapesti könyvüzletekben és a napibevétel hallatlan összegekkel zárult. Örövendetes jelenség, ha kultúrát szomjuhozik az emberiség, s tekintsünk e attól, hogy sokan gondüzőnek, büfelejtőnek, esetleg idegcsillapítónak használják a könyveket. Födolog, hogy az emberek olvassanak, hiszen száz esztendővel ezelőtt csak a kalendáriumoknak volt keletje és a művelt középosztály kulturigényét is egy-egy napilap, divattudósító vagy vásárnap ujság jelentette. Kazinczy így sóhajtott fel: „Magyarok! Csak ötszáz példány kelljen el fél- vagy egész esztendő alatt minden jól készült magyar munkából, újra éledünk, újra élünk!”

Melegség önti el a szívemet, amikor a nagy garral, hangos és izlés-telen reklámmal dolgozó könyvujdonságok mellett egy szerényen meghuzódó, finom külsejű unitárius könyv kerül a kezembe. „Egy Istenünk, egy magyar hazánk!” címmel unitárius írásokat szedett össze **Abrudbányai János és Ferencz József.** Címlapja Magyarország térképét ábrázolja, Erdély részén magasratörő, karcsú templomtornyával. Meg kell dicséernünk a címlapot rajzoló Gellérd Imrét, e rajzával olyan sok mindent kifejezett. Látjuk Erdély színtiszta székely falvait, a dombokra épült szép unitárius templomokat, sokhelyütt a roskadozó templomerőöket... Anyagi és élet-biztonságot nyújtott a templom a multban, lelki-erőt és biztonságot nyújt ma is, a hitben való összetartást.

E szép kis könyv a bizonyossága annak, hogy tehetséges unitárius íróink tömörülése szellemi téren is számba-veendő erőt képvisel. Igy beszél: itt vagyunk, színtiszta magyareredetű vallásunk szabályai szerint, szűkebb hazánk földjén, közel négyszáz éve élünk nehéz, küzdelmes életet, Dávid Ferenc nyomdokain, méltóan őseinkhez! Novellái, elbeszélései, ezt a szellemet sugározzák; meghatódással vegyes büszkeséggel töltenek el bennünket. Nem célunk, hogy a kötet minden egyes darabját

külön ismertessük, nem célunk a kritika sem. Az életrevaló gondolat feletti öröm, hogy végre egy szépirodalmi jellegű unitárius könyv is jut hitsorsosaink és vallásunk után érdeklődő testvéreink kezébe, elnyomja az esetleges szépség vagy tartalmi hiba miatt érzett gáncsoskodást. Hiszen nem is teljes a kötet, hiányzik egy-két klasszist képviselő jönevű unitárius tudósnk írása, s olvastuk már egy-két írónknak értékesebb munkáját is. Ezek a gondolatok csupán észrevételként suhannak át rajtunk, nem akarjuk elkedvetleníteni, inkább bátorítani szeretnénk a szerkesztőket: csak tovább, előre a megkezdett úton! Rendszeresíteni kellene az unitárius könyvkiadást, hiszen nemcsak a középosztály, falusi népünk is hálás, ha megfelelő szórakoztató és ismeretterjesztő könyv kerül a kezébe. Ez a könyv pedig mindkét célt szolgálja. Novelláival gyönyörködtet, -- különösen a mi páratlan Gyallaynk búbajos, könnyesen mosolygós régi történeteivel; — kisebbségi sorsunkra való visszaemlékezéseivel pedig kortörténeti ismertetést szolgál. Testvéreink megismerik ez írások alapján a kisebbségi sorsot; bennünk pedig, akik ott éltünk, lidércnyomás-ként éled újra a keserves 22 esztendő... Most, amikor szeretettel lapozok a könyvben, akaratlanul is azokra gondolok, akik még mindig el vannak zárva tőlünk, nem olvashatják a magyar könyvtermékeket. Vajha nem sokáig tartana a magyar kultúrától való elzárásuk...

Dr. Kerekesné Péterffy Ilona.

A Székelykeresztúri Unitárius Gimnázium jubileumi évkönyve. A fennállása 150 éves jubileumát ünneplő székelykeresztúri unitárius gimnázium 1942/43. iskolai évről beszámoló jubileumi évkönyv Killyéni Imre gondos szerkesztésében nemrég jelent meg. Az évkönyv adatai szerint csztályozást nyert 383 fiú és 22 leány, ebből rendes tanuló volt 319 fiú és 13 leány. A benlakásban 198 növendék lakott; a konviktusnak 195 tagja volt. Az iskolának 11 rendes, 3 heiyettes, 2 óraadó tanára és két nem unitárius hitoktatója van. — A gimnázium a tehetséges szegénysorsú tanulók taníttatására alakult egyetemes egyházi Berde Bizottság munkájába a maga részéről oly módon kapcsolódott be, hogy Lőrinczi László és Árkosi László tanárok kezdeményezésére megalakította az u. n. „gyámszülői közösség“-et, melynek tagjai tetszésszerinti havi hozzájárulásokkal szegény, tehetséges magyar gyermekek nevelését teszik lehetővé. Az iskola 150 éves jubileuma alkalmával 133-ra emelkedett a közösség tagjainak a száma. A különböző forrásból teljesen ingyen tanult növendékek száma 30 volt, akik közül 9 kitünő, 3 jeles, 12 jó, 5 elégséges és egy elégtelen eredménnyel végezte az iskolai évet. Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy a közösség életrehívása nagyszerű gondolatnak bizonyult és megvan minden remény arra, hogy a tehetségmentés gondolata kielégíti a hozzáfűzött nagy várakozásokat. — Az évkönyv részletesen felsorolja a tanárok iskolán kívüli működését, melyből kitűnik, hogy a tanárok lelkiismeretes, önfeláldozó iskolai tevékenységükön kívül a város társadalmi és egyházi életében is elsőrangú szerepet játszottak.

FIGYELŐ

E rovatban magyar szemlék, könyvek unitárius vonatkozásaira mutatunk rá.

Láthatár c. kisebbségi kulturszemle 1943. évi 11. számában **Acs Tivadar: Bölöni Frkás Sándor utóda** c. nagyobb tanulmányban ismerteti **Kovács János**, egykori kollégiumi igazgatónk XIX. századi amerikai tanulmányútját, s első ízben hozza napvilágra **Kovács Jánosnak** az E. K. Tanácshoz tett részletes beszámolóját.

Katolikus Szemle 1943. évi decemberi számában **Bálint Sándor** könyvismertetést ír **Söveges Dávid: A karácsonyi játék** c. könyvéről. A fiatal hencés tanárnak a karácsony ünnepének keletkezéséről írt doktori értekezéséről írva a bíráló a következő érdekes megállapítást teszi: „A niceai zsinat után Rómában Krisztus test szerinti születése külön ünnepet kapott (dec. 25.) egyrészt, hogy a Mithras-kultuszt ellensúlyozzák, amely ezen a napon ünnepelte a Nap születését (natalis Solis invicti) másfelől, hogy az arianizmussal szemben Krisztus istenségét hangsúlyozzák.”

Erdélyi Helikon 1943. évi dec. számában **Faragó József: Kriza János 1943-ban** c. cikkében ismerteti az 1943. év **Kriza** munkásságával foglalkozó irodalmát: 1. **Kriza János: Vadrózsák I., II., III.** Bibliotheca kiadás 1943., bevezette **Viski Károly**. 2. **Kriza János: Vadrózsák I.** Magyar Népművelők Társasága, 1943., bevezette: **Gunda Béla**, jegyzetekkel ellátta **György László**. 3. **György László: A vén garabonciás.** — Csak helyeselni tudjuk **Faragó** megállapítását, aki hiányolja a teljes **Vadrózsák** kiadásánál **Kriza** eredeti előszavának minden ok nélküli elhagyását.

Pásztortűz 1943. évi dec. számában **Faragó József: Nyolcvanéves a Vadrózsák** c. igen ügyes tanulmányt írt **Kriza Jánosról** és a **Vadrózsákról**. A cikket **Andrássy Zoltán** **Kriza János** rajza szépen díszíti. E dolgozat befejező sorait ide iktatjuk: **Kriza** műve a népköltési gyűjtés területén olyan nemzeti és tudományos tett, amelyet aligha közelíthet meg valaki, mert könyvtárnyi kötettel s a kötetekből kisugárzó gazdag szellemiséggel kellene megajándékoznia a magyarságot. **Kriza** marad az úttörő, az előd, a székely hagyományok első kincstárosa, kit soha ki nem kerülhetünk, kire állandóan hivatkozunk, kitől elindulunk, s akihez mindig visszatérünk.

Orbók Attila neves író novelláskötetét **Bársonyszék** címmel rendezte sajtó alá. E kötet egyik legszebb darabjának: **Nagyapám** a címe, s benne **Orbók Ferenc** egykori várfaívi unitárius lelkésznek, nagyapjának szellemi alakja megrajzolásában állít követendő példányképet mindnyájunk elé. Griff-kiadás, 1943.